

3.2. Колективізація та голодомор 1932–1933 рр. серед німецького населення Півдня України

Поруч з українцями – жертвами свавілля влади, економічного розорення та голодомору початку 1930-х рр. стало німецьке населення. У цей період, на території України мешкало 393924 німців (1,36 % населення України). З них 360 тисяч – у сільській місцевості (93,2 % німецького населення України). 340 тис. проживало в сільських районах Півдня України. Переважна більшість німців жили тут колоніями, які мали дещо замкнений уклад життя, шанували та оберігали свої традиції і звичаї. Як зазначає український історик В. Марочко, німецькі господарства на терені України “були зразковими, добре оснащеними, а працьовитість їхніх господарств у поєднанні з німецькою добросовісністю дозволила переселенцям швидко заслужити поваги у місцевих жителів” [1]. Зазначимо також, що в Україні проживало 40 % німців, що мешкали в СРСР.

У 1932 р. на Півдні України діяли національні німецькі райони: Високопільський, Люксембурзький, Зельцький, Карл-Лібкнехтівський та Спартаківський. Крім того, в ряді районів Півдня були виділені німецькі сільради, наприклад, в Одеській окрузі в Антонівському районі (Суворовська, Малахівська, Василівська, Бессарабська, Блюменфельдська, Нойзитська, Ейгенгутська), в Антоно-Кодинцевському (Білярська, Вомовська, Іракліївська, Ново-Люстдорфська), Березовському (Ново-Данцігська, Ліхтенфельдська, Нойфредентальська, Нойпівська, Чорногорська), Гросулівському (Касельська і Шидловська) та у Жовтневому (Фрейляндська) [2].

Становлення командно-адміністративної системи в країні, насильницька колективізація та форсована індустріалізація супроводжувалися посиленням “наступом на капіталістичні елементи”. У німецьких районах і селах, як відзначав ЦК КП(б)У, цей “наступ” ускладнювався “великим прощарком розкуркулених революцією господарств, наявністю національних, релігійних особливостей, засміченістю радянського і кооперативного апаратів, сільської інтелігенції, класово-ворожими елементами з колишніх поміщиків, клерикалів та ін. і слабкістю партійних організацій”. На цій підставі, 27 березня 1929 р. було прийняте рішення про висилку з Миколаївської та інших округ десятків тисяч німецьких сімей. Але й

ця антигуманна акція не дала бажаних результатів. І наступного року надходження хліба з німецьких районів не збільшилось. У Спартаківському районі, наприклад, план хлібозаготівель 1930 р. був виконаний лише на 68,3 %. Причину цього ЦК КП(б)У вбачив у “демобілізаційних настроях партійно-радянського керівництва району” [3].

Одночасно із соціальною війною здійснювався й економічний наступ на німецьке селянство. Реквізований в Україні хліб та інша сільськогосподарська продукція використовувалися не тільки для потреб міста і промислового виробництва чи поповнення держфонду СРСР, а й для щедрих поставок за кордон. Обсяги хлібозаготівель невпинно зростали: якщо в 1928 р. вони становили 14,7 % валового збору, то в 1930 р. – 26,5 %, 1931 р. – 32,9 %, а в 1932 р. – 36,9 % [4]. Незважаючи на рівень врожайності та внутрішні потреби села, держава за будь-яку ціну домагалася не лише виконання, а й перевиконання планів поставок. За деякими даними в 1931 р. з України було вивезено 41,3 % валового збору зерна. Якщо взяти до уваги зниження в цей час урожайності, то стає очевидним, що село опинилося в надзвичайно скрутному економічному становищі.

Німецьке населення України сповна відчуло на собі результати сталінської “модернізації” економіки. Чимало його представників опинилися серед тих мільйонів, що стали жертвами голодомору 1932-1933 рр.

Темпи колективізації в німецьких селах перевищували середньоукраїнські. Навесні 1931 р. у Молочанському і Спартаківському районах було колективізовано 73 % господарств [5]. Кількість німецьких колгоспів у 1930 р., порівняно з 1928 р., зроста майже в 12 разів, з 10 до 119 господарств [6]. Надшвидкі темпи колективізації пояснювалися, перш за все, тим, що переважна частина німецьких районів розміщувались в степу, що з технічної точки зору сприяло цьому процесу. Державні керманічі, випереджаючи один одного, намагалися гіперболізувати реальні показники того господарського хаосу, що насувався на німецьке село, а також прикрити знущання над селянством. На початку 30-х років вже було очевидним, що вони втратили здатність реагувати на потреби селянства, а натомість суцільно вдавалися до ігнорування викликаних колективізацією проблем у німецьких селах. На грудень 1931 р. серед колгоспів, що були створені на основі 40215 одноосібних господарств, було 629 німецьких [7]. Темпи колективізації адміністративно-командними методами нарощувались постійно.

Лише протягом березня-травня 1931 р. середній рівень колективізації в німецьких районах зріс з 71,7 до 77,9 %. Дещо контрастував Пулинський район, стан колективізації у якому дорівнював 27,6 % по господарствах та 50,9 % по землі [8]. Це пояснювалося небажанням німців змінювати звичний господарський уклад та нерозумінням реальної суті колгоспної системи.

Запущена пропагандистська машина працювала безперебійно. Вона насаджувала у суспільній свідомості думку, що національні райони тому йдуть у першій шерензі колгоспного будівництва, що на їх території правильно здійснювалася ленінська національна політика. У квітні 1931 р. рівень колективізації у Молочанському районі сягнув 95 % [9]. Німці чинили опір силовому адміністративному й економічному тиску, часто саботували колективізацію.

Не маючи мужності визнати, що колективізація докорінно суперечила господарським і суспільним інтересам селянства, уряд перейшов до тиску на німців, кваліфікуючи їх як ворогів радянського ладу. Як наслідок, в середині 30-х років німецькі райони стали районами майже стовідсоткової колективізації.

Разом із тим, колективізація негативно позначилася на продуктивних силах німецького села. Її результатом стала економічна криза, що поглиблювалася з року в рік. Недовиробництво сільськогосподарської продукції відчувалося по всій Україні. Навесні 1931 р. були очевидні всі наслідки, викликані форсованою колективізацією. Практично у всіх німецьких колгоспах відбулося скорочення посівних площ. У серпні цього року проглядалася досить чітко і нереальність планів хлібозаготівлі. На засіданні пленуму Карл-Лібкнехтівського району голова однієї з артільей заявив: “Вся пшениця, крім засівматеріалу, вивезена під хлібозаготівлю до одного фунта, все ж план далеко не виконаний, і нема ніякої можливості виконати, так як цифри його перевищують фактичний врожай” [10]. У 1932 р. до німецьких колгоспів почали “приглядатись” органи ДПУ.

Колективізація змінила соціальну структуру німецьких сіл. Спочатку пришивидшила нівелювання соціальних розбіжностей між його шарами, а згодом насильницькими методами забезпечила соціальну однорідність селянства, яке з класу дрібних товаровиробників перетворилося на клас найманих працівників, позбавлених засобів виробництва. У 1930 р. у середовищі менонітського селянства налічувалося 60 % бідняцьких, 34 % середняцьких і 6 % заможних господарств [11]. Одним із найбільш

згубних наслідків цього процесу було зменшення соціального прошарку селян-умільців, на яких трималася сільська економіка.

Отже, сформувалося певне нове тло для економічної діяльності німецького населення. Політичні завдання індустріалізації й колективізації змушували державне керівництво шукати варіанти розвитку продуктивних сил німецьких національних районів. У травні 1930 р. Центральна комісія в справах національних меншин, розглянувши питання залучення національних меншин до промисловості, фактично започаткувала цю роботу в напрямках “максимального використання недефіцитної сировини, зокрема корисних копалин та місцевого палива, поширення виробництва будматеріалів, що має експортне значення, та інше” [12]. Обстеження економіки німецьких господарств виявило, що специфікою їхньої діяльності було сільське господарство, і лише незначна питома вага належала дрібним малопродуктивним переробним підприємствам. До таких належали, наприклад, обозний та цегельний заводи у Молочанському районі [13]. Увага влади до питань економічного піднесення німецьких національних районів пояснювалася й політичними причинами: прагненням продемонструвати дієвість національної політики.

Німецькі райони мали непогані можливості для розвитку місцевої промисловості. Німці проживали в місцях, де знаходилися запаси сировини. У Молочанському й Пилинському районі були потужні залягання каоліну та вогнетривких глин. Для виявлення покладів залізної руди у Високопільському районі проводились геологорозвідувальні роботи [14]. Фактично була наявна матеріальна база для розвитку кустарно-промислової кооперації. Разом із тим, влада розуміла, що кооперування німців-кустарів потребувало від неї певних зусиль і наполегливої роботи, щоб “пристосувати” їх до нових умов виробничої діяльності. Вже сам той факт, що держава перекладала цю справу на ЦКНМ, говорив про те, що на рівні держави не було впевненості в досягненні поставлених завдань. Для німців було очевидним, що держава намагалася їх вивести з нових правил гри, які утверджувалися в економіці. Дехто з дослідників вважає, що 1931 р. став роком суцільного кооперування кустарів національних районів [15]. Німці наміри держави одержавити кустарну промисловість сприймали без ентузіазму. Часто виконання індивідуальних планів розвитку промсоюзів, розроблених Вукопромсоюзом, були просто нереальним завданням. Примусові заходи не приносили бажаних результатів, а тому кооперування не

могло стати впливовим фактором господарського прогресу багатотисячної маси німецького селянства. За оцінками В. Мазура, в німецьких селах кустарна промисловість не існувала, що пояснювалося, перш за все, економічною недоцільністю її існування. Німці були на той час висококваліфікованими сільсько-господарськими працівниками, мали добре налагоджену мережу сільськогосподарської та споживчої кооперації, що цілком задовольняло їх потреби в промислових товарах [16].

На початку 30-х рр. ХХ ст. у німецьких національних районах розвивалися такі промисли: шовківництво, виготовлення цегли та покрівельних матеріалів, ремонт сільськогосподарських машин. Розвиток деяких із них, особливо тих, що потребували стратегічної сировини, був досить повільним. Безумовно, що основним гальмівним чинником розвитку останніх була не зацікавленість уряду, а переслідування ним мети – досягнення контролю над діяльністю соціально-виробничого прошарку. В 1931 р. серед загальної чисельності членів товариств кустарно-промислової кооперації, німців було лише 0,6 %, ощадно-позичкових товариств – 0,2 % [17].

Розкуркуленню німців влада приділяла особливу увагу. Постанова ЦК КП(б)У від 20 березня 1929 р. “Про економічну, культурну, радянську роботу в німецьких селах”, крім того, що орієнтувала радянський апарат на “штучний наступ”, на “ворожі елементи”, започаткувала роботу з виселення тих німців, які відмовлялися вступати в колгоспи. А постанова ЦК КП(б)У від 27 березня 1929 р. “Про виселення німців із Миколаївської округи” обґрунтовувала необхідність депортацій за національною ознакою [18]. Німецьке село виявило свою непіддатливість діям влади в справі насадження класових принципів, і на цій основі соціальному розчленуванню. Органи ДПУ, які тут відслідковували процеси колективізації, доповідали партійним інстанціям про те, що німецький селянин сміється над поняттям куркуль, бідняк і середняк, на його думку, цієї різниці взагалі не існує в німецьких колоніях. Але протистояти пропагандистській карально-репресивній системі ніхто не міг.

Нова хвиля “ліквідації куркульства як класу”, що розпочалася в березні 1931 р., супроводжувалася досить широкомасштабною адміністративною підтримкою. До німців спецоргани ставилися досить прискіпливо, не випускали з поля зору жодного так званого куркуля і контрреволюційного елемента. Відкривалася велика кількість кримінальних справ проти тих, хто намагався поширювати

погляди, які були відмінні від офіційної політичної лінії. Брати П. Ейсфельд і Х. Ейсфельд – жителі хутора Землероб Синельниківського району притягалися до кримінальної відповідальності за сказані слова, зміст яких полягав у тому, що “колгосп – це кріпосне право”, “безневинних людей висилають, а решту заганяють у створювані колгоспи, де доводиться ...працювати на ледацюг”. Для переконаності аргументованості їм приписувалася спроба виїхати з СРСР, продати свою худобу, відмовитись від підписки на державну позику [19].

Масовий порядок засудження був поставлений на “конвеєр”. Фабрикація справ із розкуркулення відбувалася за заготовленим сценарієм і була однотипною. Зі справи до справи переписувалися слова, сказані засудженими під тиском органів дізнання. Вони й слугували доказовою підставою звинувачення. Спецоргани знаходили однотайну підтримку представницьких структур. На прохання сталіндорфської трійки з виселення куркулів відправити за межі України Я. Лоренца, який “ганебно відносився до хлібозаготівель”, “заявив, що хліб не віддасть”, президія районного виконавчого комітету констатувала: “Все це доказує, що куркульське засилля не зломлене і тому потрібно очистити сільраду від куркулів”. Слідчі ДПУ в ході розслідування виявили, що звинувачений говорив односельцям: “Не працюйте в колгоспі, краще наймайтесь до євреїв або до мене, а то подохнете з голоду”, і відправили його на три роки на виселення до Казахстану [20].

Особливо жорстко органи влади розправлялися з тими, хто не виконував планів хлібозаготівель. У Молочанському районі проводилися безпідставні арешти, репресії. Селян, які шукали порятунку і залишали місця проживання, виявляли, арештовували і насильно повертали назад [21]. Такі дії влади викликали цілком логічний спротив німців [22].

Після схвалення в серпні 1932 р. Закону “Про охорону соціалістичної власності” ДПУ України розгорнуло боротьбу проти “організованого саботажу хлібозаготівель, масового розкрадання в колгоспах і радгоспах, терору проти найбільш стійких, витриманих комуністів і активістів села” [23].

Як бачимо, німці страждали від дій органів ДПУ і НКВС особливо в результаті проведення восени 1932 р. масової операції “з нанесення оперативного удару по класовому ворогу”, що мала на меті виявити контрреволюційні центри, які організують саботаж і зрив хлібозаготівель. Органи безпеки в одному лише Високопільському районі нараховували за період 1930-1932 рр.: 63 розкуркулених

господарств, 44 сім'ї, вислані до Сибіру, ліквідували 13 контрреволюційних угруповань із загальною кількістю 67 чоловік. Протягом 1932 р. було репресовано 97 німців за так званий “суцільний куркульський саботаж”. Увесь склад правлінь – 14 колгоспів (53 особи) – був засуджений за зрив хлібоздачі. Голова колгоспу “Ейнігкейт” був розстріляний [24].

Зимова хлібозаготівля 1931-1932 р. залишила селян без будь-яких продуктів харчування. У колгоспів вилучали навіть насіннєвий фонд і те зерно, що призначалося для натуральної оплати праці. У результаті з червня по жовтень 1932 р. селянський сектор республіки зміг дати лише 132 млн пудів зерна [25]. Такі показники не влаштували партійно-державне керівництво й особисто Й. Сталіна. До Харкова була направлена надзвичайна хлібозаготівельна комісія на чолі з В. Молотовим. Наприкінці жовтня 1932 р. встановлюється новий, зменшений хлібозаготівельний план у 282 млн пудів, у тому числі по селянському сектору – 261 млн. Таким чином, із селян належало витиснути, починаючи з листопада, ще 129 млн пудів зерна – майже стільки, скільки було зібрано з червня по жовтень того ж року. Комісії В. Молотова вдалося додатково “заготовити” у селянському секторі 87 млн пудів, у радгоспах – 17,6 млн, тобто всього 104,6 млн пудів. Загальна кількість зерна, вилученого державою з урожаю 1932 р., становила 260,7 млн пудів. Хоча комісія і не виконала цілком поставленого перед нею завдання, проте з України було вивезене усе наявне зерно. Заготівля позбавила виснажених людей останньої надії на шматок хліба. Україну охопив лютий голод [26].

Як здійснювалися хлібозаготівлі згідно з “розкладкою” у німецькому колгоспі “Фріш ане Верк” на Одещині, дають уявлення повідомлення члена ВУЦВК О.Ф. Вельме, котрі вона неодноразово адресувала керівництву республіки в 1932 р. Вбачаючи у хлібозаготівлях головну причину голоду, О.Ф. Вельме зазначала, що цьому колгоспу тричі (!) призначався план хлібозаготівель. Після того, як “два раза мы выполнили, на третий раз все было взято под метелки”, розпочався голод, бо “у кого были деньги, тот купил себе (картоплю і макуху), но это не все могли и как раз беднота наиболее страдает”. Не можна без хвилювання читати і ті рядки повідомлень О.Ф. Вельме, в яких вона детально описує методи “викачування” залишків хліба колгоспників цієї артілі. “...Буксирная бригада, – вказувалося в інформації від 18 лютого 1932 р., – совместно с сельсоветом вызывала ночью середняков и бедняков, заставляла председателя колхоза дать 10 подвод..., на которых они этих

колхозников вывезли по морозу в поле, раздели голыми и оставили их в степи. А через некоторое время эти самые подводы привозили их обратно и мучили вновь, душили за горло, побили им морды, таскали женщин, посадили их раздетыми в холодное помещение. Такими методами они целую ночь мучили людей...” [27].

Перші тривожні повідомлення про голод у національних німецьких районах з’явилися навесні 1931 р. Саме тоді їх переважна більшість повністю завершила колективізацію. Наприклад, у Люксембурзькому районі було колективізовано 95,5 %, а у Високопільському – 86,2 % селянських господарств. З 20 тис. жителів Люксембурзького району колгоспниками стали 15 тис. Упродовж 1931 – початку 1932 рр. свавілля і глумління властей над селянами, в т.ч. німецькими, продовжувалися. Самобутні німецькі господарства припинили існування, а німці-колгоспники в артілях терпіли злидні [28].

Проведення хлібозаготівлі в німецькому селі супроводжувалося погрозами, шантажем, незаконним утриманням людей під вартою, знущанням над жінками, побиттям селян, нехтуванням елементарних прав людини. Репресії щодо окремих осіб поєднувалися з економічними санкціями проти громади в цілому. Села, які не могли виконати план хлібозаготівлі, обкладалися усілякими штрафами і заносилися на так звану “чорну дошку”. В 1932 р. у Молочанському районі до неї потрапили колгоспи із сіл Райхенфельд, Карлсруе, Моренгейм, Гладенфельд, Ландскроне, Розенорт, Мінстерберг. У них припинявся продаж промислових товарів, мешканцям заборонялося виїздити за межі свого населеного пункту. Фактично селяни опинялися в економічній блокаді, що в умовах голоду прирікало їх на вимирання. Серед німців було чимало тих, хто намагався врятувати голодуючих односельців, ініціювати створення продовольчих фондів взаємодопомоги. Таку ж позицію займали німці, що представляли місцеву владу, і не йшли на сліпе виконання планів хлібозаготівлі, а, ризикуючи, організовували допомогу голодуючим. Наприклад, у Вормській сільраді Карл-Лібкнехтівського району Миколаївського округу один із колгоспів, рятуючи своїх членів від голодної смерті, роздав їм по 18 пудів пшениці [29].

Організатори хлібозаготівель розцінювали такі вчинки як потурання “утриманським настроям”. На їхню думку, селяни не потребували подібної “жалісливості”, оскільки ніяких реальних проблем із продовольством не було. Влада заперечувала факт наявності голоду і висувала офіційну версію: мовляв, якщо щось й існує, так це не голод, а “симуляція голоду”, інспірована куркулями.

Засоби масової інформації, виконуючи вказівку ідеологічних відділів партійних органів, приховували відомості про розміри лиха на селі, поширювали неправдиві дані, що викликало гнів й обурення селян, які потерпали від голоду. У 1933 р. житель с. Морозове Хортицького району Йоган Завадський направив до республіканської німецької газети “Дас Нойе Дорф” лист, у якому з обуренням писав: “Я, Йоган Завадський, протестую проти брехні, що пише “Німецька центральна газета”. Неправда, що в нас є надлишок їжі. У нас у СРСР найбільший у світі голод та злидні. У нашому селі раніше було 103 родини, а зараз залишилося тільки 18: інші згинули, причому різали та їли дітей. Я сам задушив та з’їв свою трирічну доньку. Після цього у мене немає більше бажання жити. Усе це приніс із собою радянський лад – за це ми можемо йому дякувати. Раніше я служив у відомого куркуля Карла Брандта й отримував харчі кращі, ніж інженери, до того ж і гроші, квартиру та одяг. Зараз же змушений подихати з голоду” [30]. Цей лист потрапив спочатку до культвідділу ЦК КП(б)У, потім був включений до доповідної записки, надісланої відділом секретаріату ЦК особисто П. Постишеву. Але високі посадовці охарактеризували його як “контрреволюційний”. Не визнали за необхідне і спростували наведені в листі факти голоду та канібалізму. Вони маскувалися, а подібні матеріали, якщо не знищувалися, то відкладалися у спецховища архівів КП(б)У чи спецслужб.

Восени 1932 р. після приїзду в Україну В.М. Молотова розпочалася нова хвиля масової наруги над селянством. Повне вилучення зерна призвело до жакливого голодомору в німецьких національних районах. Особливо постраждали від голоду селяни Високопільського району Херсонської округи. З 15 тис. чоловік, які проживали в ньому, навесні 1933 р., голодувало 87 родин [31].

Особливо ретельно факти приховувалися від зарубіжної громадськості. Так, 13 березня 1933 р., у відповідь на звернення до партійних органів за допомогою голодуючих села Старошведського Одеської області, ЦК КП(б)У доручив голові ДПУ В. Балицькому зробити все, аби перешкодити проникненню інформації за кордон [32]. Представники влади засуджували тих, хто намагався нагодувати людей, стверджували, що селяни просто не мають потреби у подібній “жалісливості”, оскільки, мовляв, особливих проблем із забезпеченням населення продовольством не існує [33].

Однак, про жакливий голод в Україні знали в Німеччині, інших європейських державах і навіть у Сполучених Штатах Америки. Протягом 1932–1933 рр. у багатьох країнах почали створюватися

державні та громадські організації щодо надання допомоги голодуючим. Особливо багато їх було в Німеччині, де активно діяли організації: “Брати в нужді”, “Фаст і Брілліант”, “Центральний комітет німців Чорномор’я”, “Комісія з пересилки пакетів до СРСР” та інші. Вони збирали кошти, продовольство і всілякими можливими шляхами передавали їх в Україну.

Допомога німецьких громадян відзначалася особливою щирістю й увагою до кожної конкретної людини, прагненням надати підтримку якнайшвидше. З подивом писав у своєму листі до секретаря ЦК КП(б)У С. Косіора начальник політвідділу Аккаржанської МТС Спартаківського району Одеської області М. Полянський: “Місяць тому помер колгоспник, і вдова одержує посилку на покриття витрат на похорон. Навіть про півторамісячну дитину не забувають – вона одержує переказ на пелюшки” [34]. Організатори допомоги зверталися до співвітчизників із відозвами, у яких закликали нічого не шкодувати для голодуючих побратимів. Так, у відозві “Братів у нужді” говорилося: “Допоможіть німцям у Росії! Жахливий голод поширюється по Росії. Мільйони людей, селян та робітників, пали жертвами голоду. Цілі території вимерли, жах і розгубленість по всіх селах та містах. Серед голодуючих є півтора мільйона наших німців, людей нашої віри. Десятки тисяч найвідданіших і кращих німців гинуть від голодної чуми. Тисячі листів повідомляють щоденно про смертельний жах, у якому безвинно вони опинилися. Трава, кора, торф, ящірки, кішки, собаки та падалиця служать їм за їжу. Ми не можемо більше мовчати. На підставі відданості нашій нації, любові до братів, які гинуть, ми підносимо перед усіма наш голос. Йдеться уже не про ту чи іншу форму життя, а просто про те, щоб врятувати своє життя. Кожний німець доведе свій зв’язок із братами в нужді” [35].

В 1932 р. з метою врятування людей від голодної смерті у Берліні було створено Допомоговий Комітет, який очолила дочка гетьмана Павла Скоропадського – Олена Скоропадська. Харчову допомогу члени комітету надсилали голодуючим українцям. На адресу комітету було отримано також немало листів і прохань про допомогу й від німців, які жили в Україні [36]. Співпрацювали з Допомоговим комітетом українці з різних країн: Литви, Галичини, поселенці США.

Товариству висилки допомоги до УРСР. Фаст і К. Оцим прошу, я Адольф Труде, Німецьке Товариство. Якщо можливо було б переслати мені допомогу, бо ж я безземельний і маю родину з 5 душ. Якщо тільки можливо, бо ж ми все-таки є християни. 31 жовтня 1933 р. Адольф Труде.

Я прошу, через велику потребу, як можна найскоріше, для вбогої жінки. Ми нічого не маємо, я прошу з великої потреби допомоги. Так швидко, як тільки можливо для Ленни Клазер. 25 [нерозбірливо] 1933 р. Олена Михайлівна Клазер.

Товариству допомоги пакетами для УССР, Фаст і К. Берлін, 62. Віттенберкплац, 7. Вельмишановне Товариство! Я, який нижче підписався, Кауль Лев Георгсон, католик. Мешкаю в Долгінцевому, знаходимося у безвихідному становищі. Моя родина з 6 душ без ніякої допомоги. Тому звертаюсь до Вас, Вельмишановне Товариство, прошу, щоб допомогли мені і моїй родині врятуватись. Прошу слати [допомогу] на нижчеподану адресу. До всіх Вас із пошаною Кауль Лев Георгевич. Моя адреса: Криворізький округ, ст. Долгінцеве, Німецька вулиця, № 17. 27 жовтня 1933 р. [37].

Немало було прохань висилати харчову допомогу на адреси торгсинів. Ось, наприклад, одне з них. “До Товариства Допомоги для УРСР. Довідався, що вищеназване Товариство допомагає різними харчовими посилками німцям в УССР. Тому що я якраз цього конче потребую, прохаю ввічливо назване Товариство мені, як тільки можливо, прислати допомогу. Допомогу прошу слати до торг сину в Сталіно. З пошаною Данило Данилович Вабнітц П. Моя адреса: УРСР. Україна, Дніпропетровська обл., п. від. Люксембург, 465-У-15, с. Блюментал. Данило Данилович Вабнітц П. 8 листопада 1933 р.” [38].

Багато українських німців зверталося за допомогою й до німецького консульства в УРСР: надсилали листи, вишукували можливості зустрітися з консульськими працівниками тощо. Жителька с. Вормс Одеської області Амалия Маух направила на ім'я німецького консула лист, в якому благала: “Дорогі брати й сестри! Я без чоловіка, маю п'ять дітей та стару матір. Допоможіть нам, не дайте померти голодною смертю. Чоловіка засудили на 15 років та заслали на Північ. Ми тут без батьківщини, все у нас забрали, усюди нас переслідують. Допоможіть нам, врятуйте від загибелі” [39].

І таких листів були мільйони. Але сталінське керівництво робило все для того, щоб приховати страшні цифри трагедії голоду в Україні перед усім світом.

Вищі радянські й партійні органи намагалися перешкодити надходженню іноземної допомоги. У червні 1934 р. до Москви був направлений колективний лист керівників ЦК КП(б)У, в якому висловлювалося прохання вжити заходів по лінії Народного комісаріату закордонних справ для припинення допомоги з-за кордону. Зовнішньополітичне відомство мало “заборонити будь-який

виїзд представників консульств у села для роздачі допомоги й проведення провокаційної роботи” [40].

Органи Держполітуправління заарештовували активних організаторів “гітлерівської допомоги і фашистської агентури”, насамперед пасторів, сектантських проповідників, заможних селян, відбирали у них кошти, передбачені для розподілу між потерпілими, тощо. Доповідна записка голови ДПУ УРСР В. Балицького від 22 травня 1934 р. “Про вплив націоналістичних організацій і консульства Німеччини на німецьке населення України та надання йому гітлерівської допомоги” свідчить, що силові органи республіки уперто не бажали помічати прагнення німців до взаємодопомоги, спільної боротьби за виживання в умовах лихоліття. Перекручуючи факти в дусі “пошуку ворогів”, вони намагалися довести, що звернення про допомогу продиктовані не тяжким становищем людей, а симпатіями до гітлеризму й бажанням скомпрометувати радянський лад.

До того ж становище колоністів ще більш ускладнилось з приходом до влади в Німеччині гітлерівців. Гітлерівське керівництво активно використовувало відомості про голодомор для антирадянської пропаганди й організувало допомогу голодуючим у надзвичайно широких масштабах (навіть сам Гітлер пожертвував тисячу марок). Однак до адресатів дійшла лише мізерна частка надісланих грошей [41]. Вдаючись до репресій і жорстоких утисків, державні органи змушували німців відмовлятися від зарубіжної підтримки, передавати одержані кошти до різних фондів радянських організацій, у тому числі Міжнародної організації допомоги революціонерам [42].

Приховуючи справжні масштаби голоду й перешкоджаючи надходженню допомоги з-за кордону, сталінське керівництво намагалося у такий спосіб підтримати свою репутацію на міжнародній арені. Режим, заявляючи, що будь-яка допомога – це “антирадянська провокація”, ігнорував елементарну людяність і відгороджувався стіною брехні від цивілізованого світу. Слід зазначити, що й гітлерівське керівництво не пропускало можливості використати голодомор як вигідний для себе фактор в ідеологічній боротьбі проти СРСР. Однак допомога голодуючим надходила від десятків тисяч простих громадян, пройнятих єдиним бажанням – врятувати людей у далекій країні від смерті. Як зауважують дослідники В. Євтух і Б. Чирко, так звана “гітлерівська допомога” надходила не тільки німцям, а й тим, кого ті рекомендували. Тобто поряд із німецьким населенням її отримували й українці, поляки, представники інших етнічних меншин [43].

Незважаючи на всілякі перепони, голодуючі в Україні змогли одержати з-за кордону досить значні суми грошей. Тільки в Одеську і Дніпропетровську область у квітні 1933 р. було переказано 12300 крб., а в травні – 13400 крб. золотом. Навесні 1934 р. надійшло: у квітні 16000 крб., у травні 28000 крб. За даними голови Державного політичного управління В. Балицького, розмір допомоги німцям за період із квітня 1933 по квітень 1934 р. становив по областях: Дніпропетровська – 203 тис. крб., Одеська – 132321 крб., Київська – 90 тис. крб., Донецька – 60 тис. крб., Молдавська АРСР – 2500 крб. Усього 487821 крб. золотом [44]. Попри всі перешкоди, створювані владою, допомога голодуючим продовжувала надходити і протягом наступних місяців.

У доповідній записці, підготовленій спеціальною комісією, що вивчала стан справ у німецьких районах України для обговорення на Політбюро ЦК ВКП(б) у жовтні 1933 р., вказувалося: “Останнім часом широкого розповсюдження в німецьких колгоспах набула так звана “гітлерівська допомога голодуючим німцям”, яка йде не лише з Німеччини, а й з Америки, а останнім часом і з Ватикану, Канади, Швеції, Швейцарії [45].

Допомога надходила через Торгсин поштовими переказами по 5-10 марок, надсилалися також пакунки і бандеролі з харчами. Обсяги допомоги були досить значними. Наприклад, комітет “Допомога голодуючим братам” у серпні 1933 р. зібрав 500 тисяч рейхсмарок, розмір допомоги з квітня 1933 р. по квітень 1934 р. склав 487 825 рублів золотом. За період з квітня 1933 р. по квітень 1934 р., за даними ДПУ розмір допомоги українським німцям становив по Одеській області, куди в той час входила Херсонська та по Миколаївській окрузі – 132321 крб. золотом. В окремих національних районах допомогу одержували 40-60 % німців. Так, у Люксембурзькому районі цією допомогою було охоплено до 30 % колгоспів і 10-20 % колгоспників [46].

У 1932-1933 р. увага спецорганів до німців посилилася. Репресії набували таких форм, коли селяни втрачали можливість адекватної оцінки соціально-політичної обстановки та вважали, що “це роблять комуністи, то є така установка партії і уряду”. Ярлик “підкуркульника” з відповідними наслідками навішувався досить широко і часто. Селянин с. Морозове Хортицького району Й. Завадський одержав його за те, що написав листа в “Німецьку центральну газету”, у якому розповів про великий голод [47]. Особливо страждали від голоду німецькі селяни Високопільського, Люксембурзького, Молочанського районів. Органи ДПУ відмічали

численні факти канібалізму. У березні 1933 р. в одному Високопільському районі померло 106 осіб, становище 162 оцінювалося як безнадійне [48]. В. Ченцов наводить офіційні статистичні дані, згідно з якими в 1933 р. у містах України померло 1,7 тис., а в селі 12 тис. етнічних німців. На його думку, вони не можуть відображати дійсного стану речей [49].

Застрільниками протестних акцій німців на ґрунті голоду, куркульськими і антирадянськими націоналістичними елементами, визначалися пастори, сектантські проповідники [50].

В особливо складні матеріальні умови потрапляли переселенці. За матеріалами НКВС, в 1930-1932 рр. з України було виселено 63817 сімей до місць спецпоселень [51]. У результаті цього високою була смертність серед літніх людей і дітей. По Парабельській комендатурі протягом літа 1931 р. померло 1375 чол., із них 1106 дітей [52]. Після повернення з Сибіру А. Канецька розповіла про жахливе життя півтори тисячі німців Уссурійського краю, яких примушували працювати за 60-градусного морозу. Серед них вимерли майже всі жінки і діти [53].

Декому з німців вдавалося втікати з місць висилки. Органи НКВС і ДПУ організували облави, повертали порушників та піддавали їх кримінальному переслідуванню [54].

Влада вбачала діяльність окремих антирадянських груп німців як окремі ланки великого “формування”, яке переслідує конкретну мету – скинення радянської влади шляхом збройного повстання. Так, практично з нічого була створена справа “українсько-німецької контрреволюційної повстанської організації”. Навесні 1933 р. ДПУ арештувало 134 чоловіки німців і українців, які як впливало з матеріалів кримінальної справи, орієнтувалися “на фашистську Німеччину”, “проводили вербувальну роботу в німецьких колоніях”. Діяльність організації нібито здійснювалася під гаслами боротьби за відокремлення України від СРСР і відновлення “незалежної Української республіки” під протекторатом фашистської Німеччини. Перед організацією стояло завдання:

- охоплення повстанськими осередками великої території України;
- руйнування тилу Червоної армії..;
- встановлення зв’язків із зарубіжними українськими і німецькими фашистськими організаціями. Всі засуджені – в минулому розкуркулені, позбавлені права голосу, прагнули виїхати на проживання до Німеччини. Особливе значення на слідстві приділялось поїздкам звинувачених у консульства Німеччини до

Москви і Харкова [55]. З матеріалів видно, що навіть найбільші справи були сфабрикованими і надуманими.

На сьогодні дуже важко визначити загальну кількість померлих від голоду німецьких селян, але існує статистика смертності в містах і селах України за національним складом. Зрозуміло, вона не є статистикою жертв голодомору, проте, на наш погляд, дає змогу відтворити її окремі риси. Скажімо, в 1932-1933 рр. смертність сільського населення значно перевищувала смертність міського, хоча за звичайних умов життя мало б бути навпаки. У 1933 р. у містах померло 1,7 тис. німців, у той час як на селі 12 тис. Немає сумніву, що така висока смертність сільського населення була зумовлена голодом [56].

Таким чином, репресивна в своїй основі хлібозаготівельна кампанія 1932-1933 рр., що організована і здійснена сталінською адміністративно-командною системою, породила голодомор, за своїми наслідками тотожній геноциду. Величезні людські втрати поніс Південь України. Зокрема, ми бачимо із всього вищесказаного, що голодомор охопив не тільки українців, а і національні меншини, які проживали на території України, зокрема німців, тому що сталінська антиселянська політика не знала національних кордонів. І те, що голодне лихоліття тривало, як в Україні в цілому, так і в її національних районах, засвідчує глобальний характер катастрофи, жертвами якої стали не лише українці, а й представники різних етносів.